



Tillgänglighet och nyttjande av träningstider i idrottsanläggningar



CHRISTIAN AUGUSTSSON
KARLSTADS UNIVERSITET



GÖRAN PATRIKSSON
GÖTEBORGS UNIVERSITET



OWE STRÅHLMAN
GÖTEBORGS UNIVERSITET



STEFAN WAGNSSON
KARLSTADS UNIVERSITET

Bakgrund och syfte

Sveriges Riksidrottsförbund (RF) skriver i *Idrotten vill* (2005) om vikten av jämställdhet och att givna resurser fördelas rättvist mellan olika grupper som är verk-samma inom den organiserade idrotten. På RF-stäm-man i Örebro (Augustsson m.fl, 2007b) beslutades att Riksidrottsstyrelsen (RS), i ljuset av nämnda jämställd-hetssträvanden, skulle genomföra en riksomfattande undersökning med syftet att kartlägga tillgänglighet och nyttjande av tider för träning och tävling i olika typer av idrottsanläggningar. Problematiken hade förvisso kart-lagts i tidigare studier, exempelvis i rapporten *Analys av träningstider inom föreningsidrotten* (RF, 2007b), men denna och andra tillgängliga svenska studier har inte kunnat göra anspråk på att vara representativa för hela idrottsrörelsen (ibid.). RF kontaktade därför forskare vid Karlstads och Göteborgs universitet för att på RS uppdrag genomföra en undersökning beträffande anläggningsfrågan bland landets idrottsföreningar. Projektet startade under hösten 2008 och rapporterades våren 2009. Det övergripande syftet med utvärderings-projektet har varit att (1) beskriva tillgången till och behovet av anläggningar, och (2) hur tillgängligheten fördelas över och mellan idrottsgrenar, föreningar och sektioner ur ett ålders- och jämställdhetsperspektiv. I denna artikel presenteras de huvudsakliga resultaten av projektet.

Metod

Undersökningen genomfördes som en enkätstudie till ett representativt urval av idrottsföreningar. Det skall betonas att det inte enbart är idrottsföreningar som använder idrottsanläggningar, men i detta fall har ett adressregister från RF använts som enbart innehåller föreningar som är medlemmar i RF. Missiv skickades med e-brev och adresserades till en i föreningen centralt placerad tjänsteman eller förtroendevald. Frågeformulären skickades ut i december 2008 och en påminnelse distribuerades strax före jul samma år. Datainsamlingen avslutades i slutet av januari 2009.

Adressregistret bestod av närmare 7500 adresser och föreningarna kontaktades via e-post. Detta tillvä-



Generellt är konkurrensen om anläggningar som störst bland de idrotter som gör anspråk på anläggningar inomhus på vinterhalvåret. Foto: Bildbyrå i Hässleholm

gagångssätt har tidigare använts inom ramen för utvärderingen av Handslaget (Eriksson, Patriksson, Kristén & Stråhlman, 2008). Det visade sig att 2500 av registrets adresser var obrukbara. Av de 5000 enkäter som skickades besvarades 1298 (svarsprocent 26 %). Det finns flera orsaker till bortfallet. Svarsbenägenheten har både historiskt och generellt minskat i enkätundersökningar och orsakerna är svårdefinierade. Dessutom fanns en relativt utbredd "enkättrötthet" bland Sveriges idrottsföreningar vid undersökningstillfället, vilket kunnat konstateras i samtal med andra utvärderare av föreningsidrott. Skälet var och är att flera stora utvärderingsprojekt, både avslutade och pågående, genomförts under senare år (ex. Handslagsprojektet och Idrottslyftet). Vidare har rubricerade undersökning genomförts med s.k. webbenkät vilket också inneburit en mindre svarsfrek-

vens (en erfarenhet som dragits i flera undersökningar och av flera forskare på senare tid). Slutligen har det adressregister som använts varit behäftat med brister. Dock visar analyser som gjorts av de föreningar som svarat på enkäten, att de besitter en avsevärd representativitet både vad gäller fördelning på idrotter och geografisk fördelning¹.

Mätinstrumentens design

Alla deltagande föreningar besvarade först ett gemensamt frågeformulär med bakgrundsfrågor om *föreningarnas struktur* (vilka idrotter som utövas, var i landet som föreningarna var belägna, storlek, köns- och åldersfördelningen samt tillgången till ideellt arbetande och anställda ledare). Därefter besvarades ett specifikt formulär och föreningen uppmanades att välja ett av följande alternativ; om idrottsverksamheten bedrevs a) inomhus på vinterhalvåret

b) utomhus på sommarhalvåret eller c) utomhus på vinterhalvåret. Skälet till denna uppdelning var svårigheter att konstruera reliabla frågor sett till föreningarnas och även anläggningarnas skiftande karaktär. De områden som kartlades i den specifika enkäten var:

- *Jämställdhetsperspektiv och anläggningsfrågan*
Respondenternas syn på jämställdhetsaspekter inom svensk idrott och hur dessa påverkar fördelningen av träningsstider i idrottsanläggningar.
- *Policy och förvaltning*
Principer för anläggningars uthyrning och förvaltning (exempelvis ägande och skötsel).
- *Tillgång till idrottsanläggningar*
Anläggningsbehov utifrån typ av idrott, säsong och anläggningens funktioner.



• Anläggningens förutsättningar och administration

Förutsättningar för idrottsverksamhet och relationer till dem som äger eller hyr ut anläggningarna.

Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet i denna studie är i huvudsak kopplade till mätinstrumenten. Vad beträffar frågeformulärens validitet så har, som tidigare nämnts, strukturer för frågeformulering och för frågornas innehåll tidigare prövats både i den så kallade Arvfondsutredningen (Patriksson et al. 2004) och i utvärderingen av Handslaget (Stråhlman & Patriksson, 2007), och vid båda dessa tillfällen har ett tillfredställande resultat uppnåtts. En annan central validitetsfråga är diskussioner om huruvida de svar som respondenterna avlägger är sanningsenliga. Jämförelser som gjorts med tidigare studier exempelvis Augustsson m.fl. (2007) och även andra refererade studier visar relativt överensstämmande resultat.

När ett analysinstrument framgångsrikt har prövats i tidigare studier, så ökar också frågornas reliabilitet. Analysen av svaren visar att respondenterna i liten utsträckning upplevt frågorna som mångtydiga och besvärliga att besvara. Det som ansågs mest problematiskt var de skattningsskalor som användes för att mäta respondenternas uppfattningar (ex. nöjaktighet med anläggningar). Detta är inte unikt för denna studie och när gängse etablerade förfaringssätt har använts vid konstruktion av skalor, så har mätinstrumenten en mindre grad av slumpmässiga mätfel.

Undersökningsresultatens generalitet, till slut, vilar på bedömningen i vilken utsträckning resultaten från en undersökning är tillämpliga på andra icke undersökta miljöer och situationer (Stråhlman, 1997). Generaliserbarheten förbättras i allmänhet av en rikhaltig beskrivning med relevant information. Då kan de uppmätta resultaten bli möjliga att överföra till icke undersökta sammanhang. Med tanke på urvalets sammansättning och denna studies resultat i relation till tidigare undersökningar, måste resultaten från dessa premisser anses ha hög generalitet.

Resultat och diskussion

Jämställdhet

I policydokumentet *Idrotten vill* (RF, 2005) lyfter RF fram anläggningsfrågan kopplat till det idrottsliga jämställdhetsarbetet. Respondenterna tillfrågades således om de ansåg att

jämställd idrott råder mellan flickor/kvinnor och pojkar/män. Syftet med denna typ av frågor var att kartlägga om detta förhållningssätt speglar synen på både det allmänna jämställdhetsarbetet och de rådande förhållandena. Mer än hälften av de tillfrågade respondenterna *instämde* i att jämställd idrott råder och mer än 80 % menade att detta är fallet *till stor del*. Trots detta bör uppmärksammas att 18 % menade att detta bara stämde *till viss del* eller *inte alls*. Detta innebär inte per automatik att man inom den egna föreningen har ett icke jämställt förhållande. Respondenterna kan allmänt uppleva att situationen är av detta slag, eller att man möjligen råkat ut för orättvis behandling. Därför har också särskilt uppmärksamhet riktats mot föreningar med särskilda behov och sådana är exempelvis föreningar anslutna till handikappidrottsförbundet. Allmänt sett, visar resultaten, skiljer sig inte dessa föreningsars synpunkter åt jämfört med övriga respondenters. Man brottas med samma typ av problem och gläds åt de möjligheter som finns. Man fördelar tider på samma sätt som övriga föreningslivet och är både nöjda och missnöjda med tiderna och med anläggningarnas kvalitet. Representanter för dessa föreningar betonar dock att de anläggningar man önskar använda skall vara handikappanpassade och lättillgängliga.

Ofta talas om den manliga traditionen inom idrott och dess förlamande inverkan på jämställdhetsdebatten och det är uppenbart att respondenterna menar att denna tradition även påverkar anläggningsfrågorna. Detta trots att mer än 80% av respondenterna uppger att pojkar och flickor idrottar på lika villkor. Dessutom uttrycker en klar majoritet uppfattningen att flickornas idrottande är lika viktig som pojkarernas.

Tillgång till anläggningar

För att kunna belysa uppfattningar om anläggningar och jämställdhet ombads respondenterna att ange hur de fördelar tider i anläggningar mellan pojkar/män och flickor/kvinnor. Resultaten visade att det är de yngre barnen som har tilldelats de tidigare tiderna och att det är de äldre ungdomarna och vuxna som i huvudsak använder tiderna senare på kvällen (efter kl 19.00). Det är mycket få föreningar som har verksamhet för barn under 10 år efter klockan 19.00 på vardagar. Dessutom, och detta får anses vara ett av undersökningens mer centrala resultat, så

finns inte några tydliga skillnader mellan pojkar och flickor beträffande vilka tider för träning/tävling man får i anläggningar. I tidigare studier, vilka har genomförts i olika kommuner och skiftande idrottsmiljöer, har vi också kunnat utläsa samstämmiga mönster (Augustsson m.fl, 2007b; Bergvall-Virtanen m fl, 2008; Blomdahl m fl, 2003; Högman, 2009).

En majoritet (54%) menade att det är ungdomsverksamheten som mer eller mindre prioriteras när det gäller fördelning av tider i olika idrottsanläggningar. Detta bör ses som en intäkt för att barn- och ungdomsverksamhet *inte* får stå tillbaka för seniorverksamheter, och då inte heller för den renodlade elitidrotten. Återigen kan denna analys relateras till tidigare studier som omfattade lagidrotter (Augustsson m.fl, 2007b), där ålder och nivå beaktades i frågor beträffande träningstider. Däremot menar vissa föreningar som bedriver motionsverksamhet att de kommer i andra hand i förhållande till elit- och tävlingsinriktade verksamheter. Påpekas bör att det kan vara svårt att dra distinktionen mellan vad som är elit- respektive motionsidrott.

Ytterligare en aspekt angående förhållanden gällande fördelningar av tider är att man upplever att vissa idrotter har företräde när det gäller att få tider i kommunens idrottsanläggningar. Det kan till dels bero på verksamhetens speciella krav (ishall till konståkning, simhall till simning) dels att man har stora grupper med ungdomar, men det finns också de som menar att det framför allt är de stora lagbollidrotterna som får företräde av hävd och gammal vana. Respondenter från förbund som cykel, korpen, handikappidrott, innebandy, badminton och basket är de som i störst utsträckning *instämmer i att vissa föreningar per automatik har visst företräde*. De som anser att vissa idrotter har företräde, de anger också ett större behov av mer tider och skulle i större utsträckning utöka verksamheten om man hade större tillgång till anläggningar. Det är i län som Uppsala, Gotland och Jönköping som man i störst utsträckning instämmer i ovan beskrivna resonemang.

Viktigt i detta fall är att policydokument är upprättade och beslutade i demokratisk anda och att denna policy följs, vilket även lyftes fram av respondenterna i Högmans fallstudie (2009). Här kan vi också knyta an till Fahlén och Sjöblom (2008) som i sin anläggningsstudie visade att även om



kommuner framhåller devisen *Idrott åt alla*, så lämnas allt för ofta föreningsidrottens företrädare utanför kommunens idrottspolitiska framtidsfrågor.

Generellt är konkurrensen om anläggningar som störst bland de idrotter som gör anspråk på anläggningar inomhus på vinterhalvåret. Det handlar då om den relativt vanliga anläggningstypen med de inre måtten 40 x 20 meter. I mindre orter och kommuner kan det vara den enda typ av inomhusanläggning som finns, eftersom den passar för de flesta av de vanliga inomhusidrotterna (lagbollspelen, gymnastik, tennis, m.fl). Mindre hallar som exempelvis skolgymnastiksalarna är också relativt vanligt förekommande. I de större kommunerna har andelen specialdesignade hallar ökat och kommer förmodligen att öka med stigande krav från föreningarna. Beträffande utomhusidrott – oberoende av årstid – är situationen en annan. Vattenytor som sjöar och hav, naturanläggningar i skog och mark ger i princip oändliga möjligheter både på vintern och på sommaren. Men även arrangerade utomhusmiljöer som fotbollsplaner, cykelvägar, motocrossbanor, elljusspår är relativt lättillgängliga. De största problemen uppvisar bandy och hastighetsåkning på skridsko och här spelar klimat och väder en stor roll. Vidare menade cirka 2/3 av respondenterna att de anläggningar och lokaler man använder har hög kvalitet, och man ansåg också att de anläggningar man använder är ändamålsenliga. Dessutom är man överlag nöjda med de tider som man har tilldelats, om än i något mindre grad bland de som utövar idrott inomhus på vinterhalvåret. Dock finns ett uppenbart behov av nya anläggningar och närmare hälften av respondenterna menar att nya anläggningar saknas. De respondenter som i störst utsträckning menade att anläggningar saknas kom från fotboll, gymnastik, innebandy, friidrott, handboll, basketboll, bordtennis, ishockey och volleyboll (25 % av föreningarna/sektionerna menar att man inte täcker sina behov med de anläggningar som man utnyttjar idag). Många föreningar menar att man skulle kunna utveckla sin verksamhet om man hade haft flera och kvalitativt bättre anläggningar.

En anmärkningsvärt stor andel av respondenterna menade att de inte hade någon klar uppfattning om det fanns någon lokal policy för uthyrning i den egna kommunen. Däremot hade respondenterna klara uppfattningar om vilka principer som uthyrningen bör

vilja på, och dessa kan delas in i aktivitets-, behovs-, geografiska-, jämställdhets-, nivå- och åldersprinciper. Frågan är dock om den rådande tillgången på anläggningar och lokaler i landet är sådan att dessa principer skulle kunna uppfyllas? Om föreningarna är missnöjda med rådande fördelning torde det enda sättet att påverka dessa vara att sätta sig in i policyns innehåll och arbeta om innehållet och förändra reglerna. Särskilt som det inte är realistiskt att alltid se en lösning i ny- eller ombyggnation för varje problem beträffande anläggningsfrågor.

Respondenterna i denna undersökning menade också att det var viktigt att fördelnings- och tidsbokningssystemen var anpassade och fungerande. I detta sammanhang är det således angeläget att visa på vikten av att en kontinuerlig utvärdering av systemens funktionalitet genomförs (exempelvis på kommunal nivå), så att det blir möjligt att skapa sanningsenliga underlag för vad som fungerar (jämlikt) eller inte. I både Högman (2009) och Fahléns och Sjöbloms (2008) fallstudier togs denna fråga upp som synlig brist hos de som bär huvudansvaret för fördelning och tidsbokning av idrottsanläggningar. Risken är att man ”gör som man alltid har gjort”.

Respondenternas ombuds också att beskriva på vilka sätt man tycker att man kan undvika att idrottshallarna står tomma på bokad tid. Här handlade det om att den som hyr känner ett ansvar för att återlämna icke utnyttjad tid. Dessutom bör uthyraren ta modern teknik till hjälp och upprätta interaktiva bokningssystem, det vill säga bokningar på Internet, SMS m.fl. Vidare kunde olika typer av sanktioner införas, i form av ”böter” om man inte utnyttjar tiden eller glömmer att avboka. Dessutom efterlyste man en ökad samverkan med uthyraren (ökad tillgänglighet) genom exempelvis olika typer av brukarmöten.

För att optimera användandet av idrottsanläggningar menade respondenterna avslutningsvis, att man borde hitta *alternativt nyttjande* i form av andra typer av lokaler (nedlagda industrifastigheter), *förbättra bokningsrutinerna* och effektivisera nyttjandet genom att *anpassa vissa hallar till specifika idrotter*. Kommunerna bör också se över den ekonomiska sidan av, vem som skall betala (skatter och avgifter) och *samordna* nyttjandet bättre. Slutligen efterlyser man en större *samverkan* mellan alla inblandade parter.

Referenser

- Augustsson, C., Stråhlman, O., Patriksson, G. & Wagnsson, S. (2007). *Analys av tränings-tider inom föreningsidrotten - en studie avaju lagidrotter sett ur ett ålders- och könsperspektiv*. Riksidrottsförbundet, FoUrapporter 2007:6 (www.rf.se).
- Bergvall-Virtanen, P., Johansson, M., Werme, B. & Hellgren, A-L (2008) *Skohornet*. Ett projekt om effektivt nyttjande av idrottsanläggningar. Örebro läns Idrottsförbund.
- Blomdahl, U, Elofsson, S & Öhman, J. (2003). *Får flickor de sämsta träningstiderna?* Stockholm: Idrottsförvaltningen.
- Eriksson, S., Kristén, L., Patriksson, G., Stråhlman, O. (2008). *Handslaget – från idé till utvärdering. Om projekt, ekonomi och verksamhet*. Göteborg: Idrottshögskolan, Göteborgs universitet.
- Fahlén, J., & Sjöblom, P. (2008) *Idrottens anläggningar – ägande, driftsförhållanden och dess effekter*. (2008:2). Sveriges Riksidrottsförbund. Stockholm.
- Högman, J. (2009). *Vem får bäst träningstider?* Projektrapport. Idrottsvetenskap. Karlstads universitet.
- Olofsson, E. (2009). 20 år med idrott och genus. *Svensk idrottsforskning*. 2009, nr:1. Centrum för idrottsforskning.
- Sveriges Riksidrottsförbund. (2005). *Idrotten vill*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Sveriges Riksidrottsförbund (2007a). *Protokoll från Riksidrottsmötes RF-stämman, den 11-13 maj 2007, Conventum, Örebro*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Patriksson, G., Eriksson, S., Augustsson, C., Stråhlman, O. (2004). *Utveckling och förnyelse av idrottsverksamhet” - en utvärdering av projektverksamhet som fått medel ur Allmänna arvsfonden*. Göteborgs universitet: Idrottshögskolan.
- Stråhlman, O. (1997). *Elitidrott, karriär och avslutning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis (Diss).
- Stråhlman, O., Patriksson, G., (2007). *Att rätta mun efter matsäcken - förutsättningar för att bedriva projekt om kostnadseffektivitet*. Idrottshögskolan/ Göteborgs universitet.

Fotnot

1. För den som vill fördjupa sig i bortfallsanalysen, se Augustsson, Stråhlman, Patriksson & Wagnsson (2010). *Användning av idrottsanläggningar - en studie av tillgänglighet till och fördelning av tider i idrottsanläggningar ur ett jämställdhetsperspektiv*.